

MNOGO VEČ KOT ŽRTVE

Kristina Lovšin Salmič

Dedek po moji mami je bil domobranec, žrtev povojnega nasilja s strani jugoslovanskih komunističnih oblasti v maju in juniju 1945. Njegovo ime je Žan Pirc, rojen 7. maja 1908 v Zalokah pri Raki, kjer je tudi odraščal. Imel je tri brate in štiri sestre, doma so živeli na kmetiji. V družini so lepo peli, igrali na citre, orglice, bili so tudi korski pevci. Stara mama Neža, njegova žena, je večkrat omenila, da je bil spreten človek in je znal vse narediti sam. Moja mama, njegova edina hči, je bila nezakonski otrok in sta se starša poročila šele leta 1941 pri njenih devetih letih, do takrat se je pisala Bajc. Do poroke sta z mamo živeli na Golem Vrhu pri Raki pri Bajčevih, na kmetiji materinih staršev. Imeli so jo radi; najbolj je občudovala dedka Bajca. Družini Pirc in Bajc sta bili zelo povezani, ker je bil še eden od Žanovih bratov poročen z Bajčevo sestro. Starša moje mame naj bi prevzela kmetijo na domačiji Pirčevih, vendar se je že kmalu začela vojna in so pred nemškimi izseljevanjem dobesedno čez noč prebežali na italijansko stran, v okolico Šentjerneja. Tam so živeli skupaj kot družina do leta 1943, ko je šel moj dedek k domobrancem. Čeprav moja mama ni dolgo živela s svojim očetom, je bila nanj zelo navezana.

Po smrti dedka Žana v juniju 1945 (bom opisala kasneje) stara mama in mama nista imeli kam iti živeti, ker je kmetijo prevzel dedkov brat. Tudi nista imeli pravice do bonov, ki so jih v tistem času dobili ljudje za določene potrebe. Potem pa sta sestra dedka Žana Lojzka Pirc in sestra od stare mame Tinca Bajc, ki sta bili prijateljici in šivilji, dobro situirani ženski, kupili hišo v Leskovcu pri Krškem in sta vzeli k sebi mojo staro mamo in mamo. Stara mama jim je gospodinjala in skrbela za manjšo kmetijo. Te tri ženske so bile podpornice tudi naše družine (oče in mati sta zgradila hišo blizu njih) in dobrotnice, teta Tinca tudi botra. Krške dame

so hodile k njim kot k šiviljam; v njihovi delavnici je bilo meni in mojim trem sestram prav čarobno preživljati čas. Teta Lojzka je bila tudi ena prvih žensk v tem okolju, ki je imela vozniški izpit in je vozila svoj avto.

Ob koncu vojne sta prišla torej zakonca Žan in Neža Pirc iz Šentjerneja domov v Zaloke, saj je dedek menil, da ni storil nič narobe. Po dveh tednih so v maju 1945 prišli ponj in ga aretirali. Najprej so ga odpeljali na policijsko postajo na Raki, od tam pa na grad Rajhenburg (Brestanica). Z njim sta bila zaprta tudi njegova dva svaka Bajca (domobranca) – brata moje stare mame. Na gradu je bila paznica, ki jih je zverinsko pretepala. Dedek je dobil – najverjetneje s puškinim kopitom – hude udarce po glavi. Imel je odprto lobanjo. Tretji brat moje stare mame, ki je bil partizan, jih je lahko obiskoval in je njihove okrvavljene obleke odnašal domov, da jih je njegova žena oprala. Ko se je nekega dne zopet vrnil k njim, je vprašal: »A Žana pa ni?« On pa je ležal na tleh in rekel: »Kaj me ne poznaš?« Imel je namreč tako otečeno glavo, da je bil neprepoznaven.

Oba brata moje stare mame sta bila na poti na morišče rešena. Zanju je posredovala sestrična, ki se je zaradi tega s kolesom peljala iz Rake v Brežice k svojemu bratu, partizanu, aktivistu in ga prosila, češ: »Saj to so vendar naši bratranci.« Dedek Žan pa je bil umorjen ali napol živ odpeljan s kamionom, tako kot drugi jetniki, neznano kam.

Pred približno desetimi leti smo od takrat še živečega maminega prek sto let starega strica Justina Pirca izvedeli, kje približno naj bi bil pokopan. Ena od možnosti, kamor so z brestaniškega gradu odvažali jetnike, je bila grapa ob potoku na levi strani v gozdu (če se peljemo s strani Krškega), malo pred križiščem in gostilno Pečnik, kjer se desno zavije čez Savo v Brestanico. Morda bi bili lahko zagrebjeni celo na grajskem dvorišču ali v bližnji okolici. Strah je

Dedek Žan Pirc kot podčastnik jugoslovanske kraljeve vojske

naredil svoje in stric si vsa leta po vojni ni upal o tem govoriti. Obstaja pa očitno tudi drugačen strah, ki vpliva, da današnjim obiskovalcem gradu Brestanica o tem kratkem povojnem obdobju še danes »ne vedo« povedati ničesar. Kruta paznica je kasneje mirno živela v tem okolju, saj jo je brat stare mame Franc Bajc (ki je bil takrat rešen) nekoč, po dolgih letih srečal, ko se je sprehajala ob njegovem vinogradu, in jo je prepoznal. Sorodniki nismo nikoli natančno izvedeli, kdo naj bi bila ta ženska, saj o tem niso upali niti želeli govoriti.

Kot majhna deklica sem mislila, da se bo dedek nekega dne kar pojavil na vratih, da bo prišel iz gozda, saj so domači govorili, da je ostal v gozdu. Sicer pa se ne spominjam, da bi kdo v šoli omenjal domobrance, govorili pa so o partizanih in Nemcih. Doma nam kaj več od opisanega niso povedali, tako da o domobrancih, sploh pa o državljanski vojni med 2. svetovno vojno nisem vedela ničesar.

Stara mama Neža Pirc, roj. Bajc

Sedaj se že vrsto let zanimam za te dogodke in po mnogoteri dostopni literaturi spoznavam duha in resnico tistega časa in ugotavljam kot eno bistvenih laži naše družbe, da domobranci, ki imajo lepo in pomenljivo ime, veljajo pri nas za narodne izdajalce in kolaborante. Izhajam iz družine, ki je vedno gojila obče človeške in tudi krščanske vrednote. Ker sem si želela razjasniti resnico o dedku, ki je bil domobranec, sem se začela spraševati, kdo so pravzaprav bili naši dedje, kako so razmišljali, kakšne vrednote so imeli, pred kakšne življenjske odločitve so bili postavljeni, da so »zakrivili to veliko izdajstvo« in jih je bilo treba toliko mučiti in pobijati. Začelo mi je postajati jasno, da tu ni logike ... Nekoč sem prebrala v tedniku Družina, da če gledamo na splošno, je lahko nekaj posameznikov, ki se jih označi za izdajalce, ne more pa jih biti na tisoče in tisoče, in s tem se močno strinjam. Žrtev pa je bilo na tisoče in deset-tisoče, ne samo Slovencev, mnogo drugih narodnosti leži pomorjenih na naših tleh, tudi ►

Dedek Žan Pirc s sestrama Francko in Ančko

starčkov, žensk in otrok. So vsi kolaboranti? In kako bi sicer že peta generacija otrok »izdajalcev« v Argentini, ki so se rešili pred rablji v Jugoslaviji, govorila slovensko, se oblačila v gorenjsko narodno nošo, v slovenskem jeziku prijazno pozdravljala zunanjo ministrico, gojila slovensko kulturo, pisala, pela, ustvarjala, se razvijala?! Kako bi otroci, vnuki, pravnuki »izdajalcev« v domovini peli domoljubne pesmi, negovali stare slovenske običaje, obdelovali in ljubili slovensko zemljo, molili za domovino?!

Pred leti sem v pogovorni oddaji na TV slišala, da imajo žrtve, ki jih imamo v družini in so npr. umrli v nesrečah, bili umorjeni ali so naredili samomor, negativno psihološko moč med oziroma nad člani družine. Prav zaradi tega ni dobro, da so take žrtve pozabljene ali da je zanikano njihovo ime in njihov lik v družini. Dejstvo je, da je tak negativen vpliv logična posledica, saj lahko v nas (podzavestno) prebujajo negativne občutke, asociacije, vzorce razmišljanja, kar nam lahko (zelo) škodi.

Ker je bil torej moj dedek žrtev krutega nasilja in sem si vsaj približno razjasnila politično ozadje in dogodke tistega časa, sem želela nekako oživiti spomin nanj in ga vrniti v našo družino kot svetel lik, na katerega smo lahko ponosni in si on to zasluži. Tako sem se začela v svojih meditacijah vživljati v zadnje trenutke njegovega življenja. Gotovo je mislil na svojo ženo in njuno edino hčer, mojo mamo. Ker sem njegova potomka, je, ko je mislil na svojo hčer, mislil tudi name. Predstavljal sem si, kako leži sam, na smrt bolan in zapuščen v vlažni grajski kleti. Ker verjamem, da sta kraj in čas relativni dimenziji, sem začela meditirati njega tam, v tem smrtno hladnem okolju. Želela sem biti z njim po vseh krutih tepežih, poškodbah, ko se je v njem razvijala sepsa, ko je bil ves obnemogel ..., da ne bi bil tako sam. Oblivale so me solze in hotela sem ga tolažiti in verjeti, da je čutil mojo prisotnost v tistem davnem času in tistem prostoru maja in junija 1945 in ni bil več tako sam in zapuščen. Želela sem, da tudi mene boli, da tudi jaz jočem, saj je bilo zares grozno. In potem ni bil več sam v tisti temni in zatohli celici, bila sva skupaj. Čudovit je bil občutek, da sem smela biti z njim, ki je po vsem tem grozljivem trpljenju in razčlovečenju tako zelo potreboval človekovo nežno bližino. Ni mi bilo težko vračati se k njemu, zopet in zopet.

Po več mesecih pa me je preplaval občutek, da ga zaznavam na nov način, kot silhueto v svetlobi, ki se smehlja, saj ni več mučen, ampak je prisoten tukaj, sedaj, svetel, prijazen, vesel, vedno na razpolago. Svoji širši družini sem sporočila, da je on, naš dedek, mučenec, da je v čudoviti Svetlobi. Na dan, ko je imel rojstni dan, in na dan njegove smrti sem jih spomnila, naj se ga spominjajo, naj molijo zanj in se mu priporočajo v svojih potrebah.

Zame je bilo zanimivo, da so se mi ob tem posebnem odnosu z dedkom pojavili novi konkretni občutki povezanosti z duhovnim svetom, z onstranstvom, da me je manj strah smrti in je v meni manj občutka neke nejasne

Poroka dedkove sestre Francke, poročene Šiško. Z leve – v prvi vrsti: nevestin oče Franc Pirc, nevesta in ženin, mati Marija Pirc, roj. Opalk; v drugi vrsti: brat Žan (moj dedek), četrta sestra Lojzka; v zadnji vrsti: drugi (s steklenico) je Lojze Bajc, brat stare mame Neže, desno na koncu vrste je Tinca Bajc, sestra stare mame Neže.

življenjske samote. Lahko rečem, da je imel ta novi odnos zdravilen vpliv name in ga še vedno ima, da gre za čudovito izkušnjo.

Potem se je zgodilo nekaj, kar sem sama sprejela kot njegov odgovor oziroma njegov poklon najinemu družanju. Bilo je leta 2015, ko je bila 70. obletnica konca 2. svetovne vojne in hkrati tudi 70. obletnica dedkove smrti. V tem letu posebnega spominjanja sem želela tudi sama sodelovati pri kakšnem spominskem dogodku. V župniji vodim mešani pevski zbor in nanoslo je, da smo bili povabljeni, naj pojemo pri spominski maši pri Barbarinem rovu v Hudi Jami. Bila sem vesela povabila, in čeprav z nekaj treme, sem sodelovanje z veseljem potrdila. Spreletelo pa me je, ko sem ugotovila, da bom s svojim pevskim zborom sodelovala pri spominski maši 13. junija 2015, ravno na dan, ko naj bi moj dedek pred 70 leti umrl. Zdelo se mi je neverjetno in hkrati čudovito, kako mi je odgovoril s svojega duhovnega in večnega sveta.

Ravno v tistih mesecih sem izvedela za pobudo Vseposvojitev, ki goji blag spomin na žrtve med- in povojnega terorja pri nas. Takoj sem posvojila dedka, si natisnila posvojitveni list spomina nanj in zdelo se mi je čudovito, da kaj takega sploh obstaja. Čudovito je bilo tudi, ko je bilo kasneje postavljeno virtualno pokopališče, kjer sem lahko zanj prižgala svečko. Vsako nedeljo ob 12. uri, ko skupaj z brati in sestrami Vseposvojitelji v duhu molimo Angel gospodov, vedno na koncu recitiram kitico, ki je na posvojitvenem listu: »Naše žalostne dlani kot najmehkejše trave nežno so objele vaše trudne glave z zaprtimi očmi.« Kako čudovit tekst! Ob teh besedah me skoraj vedno oblijejo solze ob misli na neskončno trpljenje, ki se je dogajalo pred toliko leti njim, ki so bili v resnici domoljubi, demokrati; njim, ki so za svoje krščanske vrednote in ljubezen do domovine darovali življenje.

Moram pa priznati, da me ob vsem tem ►

Levo moja mama Marija Lovšin, roj. (Bajc) Pirc. Ob njej sestrična in bratranec, katerih mama je bila tudi iz Bajčeve družine, oče pa iz Pirčeve.

prevevajo tudi negativni občutki, in to zaradi nekako zadržanega odnosa do teh žrtev, še vedno kot nekakšen strah in sram poražencev, saj so celotno slovensko družbo naučili (ji oprali možgane) in nas še sedaj »učijo«, da so bili domobranci izdajalci oz. kolaboranti. To je v resnici zelo priročna manipulacija za opravičevanje tako imenovane revolucije proletariata, čemur lahko rečemo tudi (nepojmljiv) teror nad lastnim narodom; revolucija je pri nas namenoma potekala v vihri vojne. Gospod France Dejak (junak, ki se je rešil iz brezna pod Macesnovo gorico) v svojem razmišljanju pravi, da njegovi sotrpini v naši družbi še vedno nimajo dobrega imena, sliši se očitajoče, ko pravi, da se še vedno izogibamo imena »domobranci«. Več kot pol stoletja so pozabljeni in osovraženi. Nimajo niti pravice do lastnega groba! Težko si priznamo: še vedno niso rehabilitirani niti v naših srcih, saj so ta še vedno polna strahu in občutka poraženosti, in v njih ni vedno prostora za pravo resnico o naših mučencih. Še enkrat: oni pa so za svoje najvišje vrednote dali svoje mlado življenje!

Z leve: Tinca – Kristina Bajc (sestra stare mame Neže) in Lojzka Pirc (svakinja stare mame) sta bili uspešni šivilji, ki sta po dedkovi smrti pod streho vzeli mojo mamo in staro mamo. Po Kristini so dali ime tudi meni.

Večkrat premišljuje, kako se zgrozimo ob številnih izkopanih kosteh in tisočih skeletov, kako nam postaja vedno bolj jasno strašno in nepojmljivo trpljenje naših prednikov in kako vse to v nas prebuja srh, strah, občutek groze in žalosti. In si mislim, kako prav je, da se nam to dogaja! Ko bi nas le zares zbolelo in trgalo od bolečin! Pa vendar je jasno, da ne bi smeli ostati le pri tem. Morali bi se odločiti za naslednji korak in končno doumeti, da moramo biti v resnici ponosni nanje, na njihovo pokončno držo, ki se ni dala pretentati človeški zablodi, ki se imenuje komunizem, na njihove krščanske vrednote in ljubezen, ki ni žrtev, pač pa daritev: svoje življenje so posejali po tleh naše domovine, da bi mi imeli zgled, da bi nekoč lahko živeli v resnici, miru in svobodi. Ko bomo to doumeli, bomo začeli ponosno izgovarjati ime »domobranec«: to je tisti, ki je z

Skupina vaških stražarjev – na sredini v zadnji vrsti z zavihanimi rokavi je Franc Bajc, brat stare mame Neže, ki je bil kasneje domobranec in se je po vojni rešil iz zapora v gradu Rajhenburg (Brestanica).

vsem srcem branil svoje vrednote in svojo ljubo domovino; in o tem na glas govoriti in pisati zapise, ki smo jih dolžni govoriti in pisati.

Človek, ki je razvijajoče se in tudi duhovno bitje, z zgledom njihovih (krščanskih) vrednot stopa v smer višjega razvoja, ne razkroja.

Ko sem pred časom slišala oz. brala zapise, da mnogi med žrtvami niso umirali s sovraštvom v srcu, pač pa svetniško, s spovedovanjem, s pripravljanjem na smrt, z rožnim vencem v rokah in z Jezusovimi besedami na ustnicah: »Oče, odpusti jim, saj ne vedo, kaj delajo,« sem začela v svojih meditacijah zaznavati množico silhuet v Svetlobi (podobno kot v dedkovem primeru). Oni čakajo na naš odziv, oni že živijo v Svetlobi, vendar smo sedaj na potezi mi. Povabljeni smo, da s svojo molitvijo in občudovanjem njihove daritve za slovenski narod do njih nekako »izkopljemo« svoje kanale. Oni so že naredili svoje čudovito delo in mi smo lahko nanje neskončno ponosni. Nikakor ne bi bilo prav, če bi jih v svojem doživljanju pustili zakopane ali pa odkopane

le kot žrtve, saj niso samo žrtve. So mnogo več – so sveti in so naši slovenski mučenci! Zato je prav, da zavestno spremenimo svoj odnos do njih, da jih oživimo zase in za svoje zanamce, da jih pridružimo svojim življenjskim zgodbam in jih povabimo v svoje družine. In ker so to naši sveti, jih lahko brez zadržkov prosimo, naj pri Vsemogočnem Bogu posredujejo za nas in za naše družine, obenem pa jih prosimo, naj se nam pridružijo, ko Boga Očeta prosimo za potrebe našega naroda. Pri tem pa je tudi prav, da pomislimo in verujmo, da taka nepregledna množica svetih pred Božjim prestolom ne more ostati neopažena. Zato pokonci glave, saj smemo po goreči molitvi občestva svetih pričakovati čudeže, ki jih nujno potrebujemo.

Ko sem v tem duhu premišljevala in molila na dan 80. obletnice smrti dr. Lamberta Ehrliha (26. maja 2022), se mi je porodila zamisel o molitvi, ki sem ji dala naslov: *Litanije k slovenskim mučencem*. Objavljene so bile v prejšnji številki Zaveze. ■